

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Journal of Social Sciences

p-ISSN:1300-9702 e-ISSN: 2149-3243

Safranbolulu Gayrimüslimlerin Mimari Eserlerine Ait Yeni Veriler

New Data on the Architectural Works of Non-Muslims From Safranbolu

Durmuş GÜR¹

¹ Dr. Öğr. Üyesi Durmuş GÜR, Karabük Üniversitesi, Safranbolu ŞYD. MYO., Karabük, durmusgur@gmail.com
orcid: 0000-0002-9945-8825

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:

16.11.2024

Kabul/Accepted:

24.06.2025

DOI:

10.18069/firatsbed.1586526

Anahtar Kelimeler

Haç, Hristiyan Ortodoks,
Kilise, Safranbolu,
Şarapbana.

Keywords

Cross, Christian Orthodox,
Church, Safranbolu,
Winery.

ÖZ

Kuzeybatı Karadeniz’de Karabük’ün ilçelerinden biri olan Safranbolu’da Hristiyan Ortodokslarla Türk Müslümanların uzun süre bir arada huzurla yaşadıkları bilinmektedir. 1923-1924 yıllarına kadar Safranbolu’da yaşayan Gayrimüslimlerin Yunanistan’a göç etmeleriyle geride bıraktıkları kültürel miras eserleri zamanla değişime uğramış ya da yok olmuştur. Yunanistan Atina Benaki Müzesi’nin koleksiyonunda yer alan küçük ek sanatları dışında Kıranköy’den Yunanistan’a göç eden halka ait yeni veriler, Safranbolu’daki yaşam süreci, sivil, sosyal, dini ve ekonomik yapıları hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Literatür incelemeleri, arşiv araştırmaları, saha araştırmaları ve nicel veriler, Safranbolulu Gayrimüslimlere dair günümüze kadar bilinmeyen birçok hususu gözler önüne sürmektedir. Çalışma kapsamında Yazıköy ve Kıranköy olmak üzere Safranbolulu Rumların çoğunlukla yaşam sürdürdükleri iki bölge üzerinde çalışmalar yoğunlaştırılmış, buradaki halkın yüzyıllardır devam ettirdikleri sosyal, kültürel ve ekonomik üretim alışkanlıkları incelenmiştir. Bunun sonucunda Safranbolu’da Gayrimüslimlere ait günümüze kadar ulaşmış fakat tarihsel süreçte ele alınmamış olan dua odaları/yanğın odaları, ocak ve fırınlar, işlikler/şarapbanalar, şirahaneler sarnıçlar, mahzenler, haç tasvirli dibek taşı, çeşmeler, şarap ve sirke yapımında kullanılan pişmiş toprak küplerle pithoslar, ahşap fiçiler ve şarap fabrikası, çalışma kapsamında incelenmiştir.

ABSTRACT

Safranbolu, a district of Karabük in the northwestern Black Sea region, is known for its long period of peaceful coexistence between Orthodox Christians and Turkish Muslims. Following the migration of the non-Muslim population of Safranbolu to Greece in 1923-1924, the cultural artefacts they left behind have been altered or disappeared over time. Apart from the small art objects in the collection of the Benaki Museum in Athens, Greece, new data on the population that migrated from Kıranköy offer significant insights into their life in Safranbolu, including their civil, social, religious and economic structures. Literature reviews, archival research, fieldwork and quantitative data reveal many previously unknown aspects of the non-Muslim population of Safranbolu. Within the framework of this study, research has focused on two regions, Yazıköy and Kıranköy, where the Greek Orthodox population of Safranbolu predominantly resided, and the social, cultural and economic production habits that the people of these regions have maintained for centuries have been examined. Consequently, this study examines prayer rooms/fireplaces, hearths and ovens, workshops/winery (şarapbana), must houses, cisterns, cellars, a mortar with a cross, fountains, terracotta jugs and pithoi used in the production of wine and vinegar, wooden barrels and a winery belonging to the non-Muslim population of Safranbolu that have survived to the present day but have not been historically addressed.

Atıf/Citation: Gür, D. (2025). Safranbolulu Gayrimüslimlerin Mimari Yapılarına Ait Yeni Veriler. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35, 3, 1039-1054.

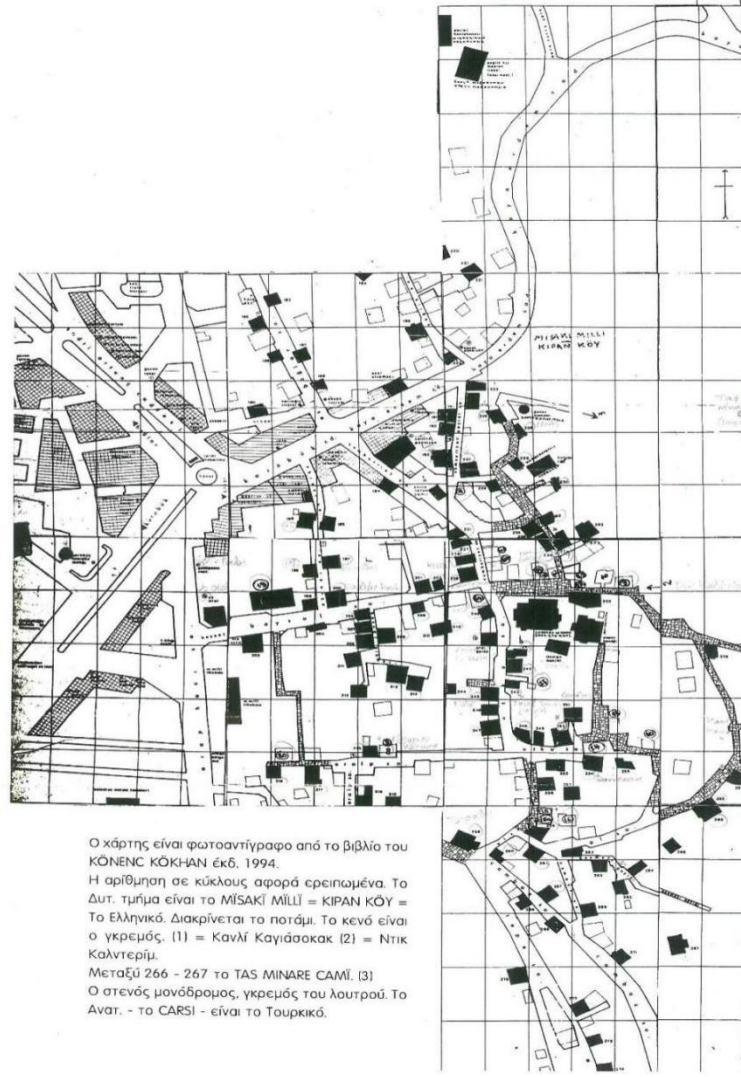
Sorumlu yazar/Corresponding author: Durmuş GÜR, durmusgur@gmail.com

1. Giriş

Safranbolu, Karabük'ün yedi ilçesinden biridir. Dönem kaynakları ve Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde gerçekleştirilen araştırmalarda Safranbolu'da Hristiyan Ortodokslarla Türk Müslümanların uzun süre bir arada huzurla yaşadıkları bilinmektedir (Ulukavak, 2007: 28; Kalyoncu, 2010: 54). 16. yüzyıldaki tapu tahrir defterlerine göre Safranbolu'da yer alan 10 mahalleden birinin adı Kıran'dır (Gebran) (Kalyoncu, 2010: 53). 1897 yılına ait Kastamonu Vilayeti Salnamesi'ne göre Safranbolu'da Müslümanların yaşadığı mahalle adlarının dışında Gayrimüslimlerin Hristiyan-ı Kıran Dolambat, Kırkılak, Kiliseönü, Cambaz, Hristiyan-ı Yazı Aşağı, Pınar, Kilise ve Köstan mahallelerinde yaşam sürdükleri belirtilmektedir (Anonim, 1924: 3-10; Kalyoncu, 2010: 53).

19.yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başında Safranbolu'da, 3000 civarında Gayrimüslim yaşamaktadır (Ainsworth, 1842: 65; Cuinet, 1890-1895: 474). 16. yüzyıldan itibaren Türklerle iç içe yaşam süren Gayrimüslimlerin zamanla asimile oldukları ve çoğunlukla Türkçe konuştukları belirlenmiştir (Yücer, 2014: 27). 1922 öncesinde Safranbolu'da 3000 civarında Gayrimüslim ile 5000 civarında Türk/Müslümanın yaşadığı tespit edilmiştir (Τριανταφυλλίδης, 2022: 474). Safranbolulu Gayrimüslimlerin Türkçe konuşmalarına rağmen ibadetlerini kendi dillerinde yaptıkları bilinmektedir. Türkçe konuşan bu Gayrimüslimlerin Karamanlıca İncillerdeki kutsal metinleri okuyarak ibadetlerini gerçekleştirip dualar ettikleri de bilinmektedir. Hatta kilisedeki din adamları ayinler sırasında Türkçe ilahiler seslendirerek ibadetlerine Türkçe olarak devam ettikleri belirlenmiştir (Τριανταφυλλίδης, 2022: 474). Safranbolulu Gayrimüslimlerin Türkçeyi zorla konuştukları ya da sonradan benimsedikleri yönünde asılsız ifadeler mevcuttur (Kuş ve Ulukavak, 2015: 299). Çünkü uzun yıllar Türklerle iç içe yaşamış, ticaret yapmış ve akrabalıklar yürütmüştür (Kuş ve Ulukavak, 2015: 299) (Resim 1).

1896 tarihli çalışmada Gayrimüslimlerin Yunanca bilmedikleri, sadece Türkçe konuştukları (Kuş ve Ulukavak, 2015: 300), tatillerde akrabalarının yanına gidenlerin Yunanca “eleison” bile diyemedikleri belirtilmektedir (Τριανταφυλλίδης, 2022: 474). 16.-20. yüzyıl arasında Safranbolu'da etkin bir Gayrimüslim nüfusun bulunduğu, yerli halkın kentin sivil, sosyal, ticari ve ekonomik yapısında etkili olduğu tespit edilmiştir. Özellikle Kıranköy çevresinde yaşayan Gayrimüslimlerden geriye çeşitli sivil, sosyal, dini ve eğitim yapıları ulaşmıştır. Safranbolu'da yaşayan Müslümanların çok zengin meslek dallarında hizmet verdikleri, Gayrimüslimlerin ise genellikle demircilik, duvarcılık, kunduracılık, marangozluk ve terzilik gibi zanaat dallarında hizmet verdikleri ve bu alanlarda cıracık yetiştirdikleri tespit edilmiştir (Ulukavak, 2007: 28; Kalyoncu, 2010: 54).

Resim 1. Safranbolu Kıranköy yerleşimi, yapıların konumu (Λυκούδης ve Τριανταφυλλίδης, 2014: Kıranköy Map)

1923-1924 yıllarına kadar Safranbolu'da yaşayan Gayrimüslimlerin Yunanistan'a göç etmeleriyle geride bıraktıkları kültürel miras eserleri zamanla değişime uğramış ya da yok olmuştur. Gayrimüslimlerden günümüze ulaşan sivil yapılar, eğitim yapıları, dini yapılar ve sosyal yapılar çeşitli bilim insanları tarafından incelenmiş olmasına karşın, çalışma kapsamında ele alınmış olan birçok verinin incelenmediği belirlenmiştir. Bu alanda gerçekleştirilen bilimsel yayınlarda (Kalyoncu, 2010; Gür ve Soykan, 2015: 552-584; Λυκούδης ve Τριανταφυλλίδης, 2014; Soykan ve Gür, 2015: 103-129; Kılıç, 2018; Kalyoncu, 2022: 358-379; Soykan ve Gür, 2022), Safranbolu ve Yazıköy çevresindeki Rumların sivil, sosyal ve dini hayatları hakkında çok önemli bilgiler sunulmasına karşın bazı konuların ele alınmamış olması, bu çalışmanın gerçekleştirilmesini zorunlu kılmıştır. Safranbolu'da Gayrimüslimlere ait dua odaları/yangın odaları, ocaklar, fırınlar, işlikler/şarapbanalar, şirahaneler, sarnıçlar, mahzenler, haç tasvirli dibek taşı, çeşmeler, şarap ve sirke yapımında kullanılan pişmiş toprak kaplar/pithoslar, ahşap fiçılar ile şarap fabrikası çalışma kapsamında incelenmiştir.

2.Safranbolu'nun Kıranköy ve Yazıköy Yerleşimlerinde Dair Yeni Veriler

2.1.Dua Odaları/Yangın Odaları

Safranbolu Kıranköy'de Gayrimüslimlere ait bazı evlerde yangın odaları ya da diğer adıyla dua odaları bulunmaktadır. Bu odalar genellikle kış aylarında aile bireyleri tarafından kullanılan ve çoğunlukla ara katlarda

yer almaktadır. Tamamen kesme taş, moloz taş ve harç malzemelerden inşa edilmiş odaların kapıları, diğerlerinden farklı olarak tasarlanmıştır. Metal kapılara sahip bu odalar çoğunlukla kare ya da dikdörtgen planlı olup, üzerinde tonoz örtü sistemi bulunmaktadır. Doğu duvarlarında genellikle birer niş şeklinde tasarlanmış apsislerin, Gayrimüslimler tarafından ibadet yönünü göstermesi amacıyla kullanıldığı belirlenmiştir. Çoğunlukla iki yanında niş bulunan ya da sade bir tasarıma sahip olan bu duvarlardaki apsis benzeri uygulamalar, zeminden ortalama 1.00 m yukarıda, yarım daire şeklindedir. Özel günler, bayramlar ve pazar günleri olmak üzere bireysel ya da toplu şekilde ibadetin yapıldığı bu odalarda, niş içinde genellikle kutsal eşyalarla ikonaların saklandığı veya sergilendiği bilinmektedir. Mübadele sonrasında ise bu kutsal kabul edilen nişlerin işlevini yitirdiği, Gayrimüslimlerin ibadet ve ritüellerinin unutulması sebebiyle tamamen önemini kaybettikleri görülmüştür (Resim 2a-b).

Resim 2a-b. Safranbolu, Saffronia1900 Hotel, Dua Odası, Doğu Duvar (Durmuş Gür ve Hüda Aktaş, 2025)

2.2.İşlikler/Şarapbanalar, Şirahaneler ve Safranbolu Kıranköy Şarap Fabrikası

Safranbolu ve çevresinde Gayrimüslimlere ait sivil yapıların zemin katlarıyla birlikte Kıranköy merkezde yer alan bir şarap fabrikası, bölgede uzun yıllar şarap üretiminin yapıldığını göstermektedir. Safranbolu Kıranköy’de özellikle Gayrimüslimlere ait evlerin zemin katlarında işlikler/şarapbanalar, şirahaneler ya da mahzen bulunmaktadır. Bulak, Gayza, Kıranköy ve Yazıköy’deki incelemelerde, genellikle Gayrimüslimlere ait evlerin zemin katlarındaki işlikler/şarapbanalar ya da şirahanelerde, bağlardan toplanan üzümlerin preslendiği, sularının çıkarılarak pişmiş toprak ve ahşap saklama kaplarında depolanarak mayalamanın yapıldığı belirlenmiştir. Sonuçta Safranbolu’daki üzümlerden üretilen şarapların bireysel olarak tüketildiği, düğün ve eğlencelerin dışında gündelik olarak tüketildiği tespit edilmiştir (Türker ve Gür, 2024: 745).

Nüfus Mübadelesi’ne kadar Safranbolu ve çevresindeki Gayrimüslimlerin evlerindeki şaraphane ve mahzenlerle Safranbolu Kıranköy’deki şarap fabrikasının kullanıldığı belirlenmiştir. 1923-1924 sonrasında geleneksel işlevini yitiren şarap fabrikası kapanmış ve atıl şekilde kalmış, evlerdeki işlikler/şarapbanalar ile şirahaneler ise ya işlev değişikliğine uğramış ya da sirke ve pekmez yapımında kullanılmıştır (Türker ve Gür, 2024: 745). Bağcılığın önemli olduğu Safranbolu’da bireysel ve toplu şarap üretimine işaret eden bulgular mevcuttur. Osmanlı Dönemi’ne kadar üzümlerin yetiştirildiği bağların yakınında ya da içinde yer alan işliklerde şarap üretimi devam ederken Osmanlı Dönemi ile birlikte bu durumda değişiklik olmuştur. Osmanlı Dönemi’nde şarap üretimi vergiye tabi olduğu için Gayrimüslimler evlerinin zemin katlarına inşa ettikleri işliklerde/şarapbanalarda ya da yapıların zemin katlarında bağımsız bir mekan şeklinde düzenlenmiş şirahanelerde şarap, pekmez ve sirke gibi mutfak ürünleri imal etmiştir.

Yazıköy ve Kıranköy’deki Gayrimüslimlere ait evlerin zemin katlarında bulunan işlikler/şarapbanalar, pişmiş toprak kaplar, küpler, pithoslar ve ahşap fiçiler bölgedeki şarap ve sirke üretiminin en belirgin göstergesidir. Günümüzde Emek Mahallesi olarak adlandırılan alan ve Papaz Bağları olarak bilinen yerleşim alanı, 1923-1924 yıllarına kadar Kıranköy’deki Gayrimüslimlerin üzümleri yetiştirdikleri bağ arazilerinden sadece bazılarıdır.

Bağlardan elde edilen kuru ve yaş üzümünün mutfak ürünü olarak tüketilmesinin yanında Gayrimüslimlerin kendilerine yetecek miktarda bu üzümlerden şarap üreterek özel günlerde ya da gündelik olarak tükettikleri belirlenmiştir. Ufak çaplı şarap alışverişinin olduğunu gösteren bulgular (Türker ve Gür, 2024: 747), Osmanlı Dönemi'ndeki devletin alkollü ürünlere getirdiği kısıtlamaları hatırlatmaktadır. Bu durum neticesinde Safranbolu'da Kıranköy ve Yazıköy'deki Gayrimüslimlere ait evlerin zemin katlarındaki üretimleri, Osmanlı topraklarındaki diğer Gayrimüslimlerin üretim aşamaları kapsamında ele alınmalıdır. Bu durum Gayrimüslimlerin evlerini küçük birer imalathaneye dönüştürmelerine neden olmuştur (Yıldırım, 2021: 499). 1923-1924 yıllarına değin Safranbolu ve Yazıköy yerleşimlerinde ikamet eden Gayrimüslimlerin, konutlarının zemin katlarında tesis ettikleri bağımsız şirahane ya da işliklerde/şarapbanalarda sirke ve şarap üretimi gerçekleştirilirken nüfus mübadelesi neticesinde bu geleneksel üretim biçiminde kısmen değişim yaşanmış, şarap üretimi ise tamamen ortadan kalkmıştır. Safranbolu'daki Kıranköy ve Yazıköy'de özellikle Gayrimüslimlere ait konutların zemin katlarında yer alan şarap mahzenleri, sıra işleme alanları işlik/şarapbana, şirahane ve şarap ile sirkenin muhafaza edildiği pişmiş toprak küp, pithos ve ahşap fiçiler, uzun soluklu bir üretim geçmişine işaret etmektedir (Kalyoncu, 2010: 43). Yazıköy'de günümüzde dahi bazı konutların zemin katlarında şirahane, işlik ve mahzen gibi yapısal elemanlara rastlamak mümkündür. Yazıköy bir (Yorgancıların Evi) ve Yörüköyü'nde bir (Sipahiler Konağı) olmak üzere toplam iki şirahane günümüze ulaşmıştır. Söz konusu şirahaneler, ait oldukları konutların zemin katlarında, müstakil mekan organizasyonlarına sahip birimlerdir. Bu mekanlar içerisinde birer ocak ve üretim faaliyetlerinin yürütüldüğü işlik bölümleri bulunmaktadır. Kıranköy yerleşimi bünyesindeki mimari örneklerde ise bağımsız bir şirahane tespit edilememiş olup, incelenen yapılar, konutların zemin katlarında konumlanan işliklerden ibarettir. İzleyen dönemlerde, tespit edilen bu işlik ve şirahane mekanları periyodik kullanımlara sahne olmuş yahut zamanla işlevlerini yitirerek atıl duruma düşmüşlerdir. Atıl kalan şirahane ve işliklerin günümüzdeki kullanım pratikleri incelendiğinde ise çoğunlukla odun veya saman deposu gibi işlevler üstlendikleri gözlemlenmektedir. Safranbolu'da günümüze ulaşmış herhangi bir şarap fabrikası bulunmamaktadır. Kıranköy'de, Safranbolu Belediyesi'nin karşısındaki Atatürk Mahallesi'nde, Çelik Palas Otel'in arkasında yer almaktadır. 1923-1924 yılları öncesinde Gayrimüslimler tarafından şarap fabrikası olarak kullanıldığı bilinen bu yapı, 1935 yılında Osman Kirişçi tarafından restore edilmiştir (Bölükbaşı-Ertürk ve Arslan, 2017: 1542). İstanbul'daki sinema salonlarına benzer şekilde onarılan şarap fabrikası, bu dönemden itibaren 1947 yılına kadar Zafer Sineması olarak kullanılmıştır (Bölükbaşı-Ertürk ve Arslan, 2017: 1542). 1950'lere kadar ayakta olan bina, 1950 yılında sinema salonu olarak kullanıldığı dönemde bir yangın geçirmiştir. Bunun üzerine bina zamanla yıkıldığı için yapı günümüze gelememiştir (Bölükbaşı-Ertürk ve Arslan, 2017: 1542). Osman Kirişçi'nin yeğeni, 1938 doğumlu Ünsal Tunçözgür ile 07.04.2024 tarihinde yaptığımız sözlü görüşmede şu ifadelerle yer vermiştir; *"1938 yılında Safranbolu'da doğdum. Zafer Sineması olarak adlandırılan bina 1923 öncesinde Gayrimüslimler tarafından Şarap Fabrikası olarak kullanılmaktaydı. Amcam Osman Kirişçi tarafından 1937 yılında bu bina sinema salonu olarak düzenlendi ve 10 yıldan fazla yazlık ve kışlık sinema olarak işletildi. Sessiz sinema olarak kullanılan sinema salonunun güneyindeki Gayrimüslimlere ait evde 1982-2016 yıllarında ailemle birlikte oturdum. Arka tarafındaki arazide toprağa gömülü şekilde birçok pithos bulunmaktadır. Bu pithosların şarap fabrikasında kullanıldığını düşünüyorduk. Ayrıca evin içindeki şarabananın içinde de bir tane pithos bulunmaktadır. Amcam 1947 yılında vefat etti. Ön tarafından yer alan Çelik Palas Otel'de İnşaat Mühendisi amcam tarafından inşa edilmiştir. Bir dönem Hükümet Konağı olarak kullanıldı şimdi ise hala otel olarak kullanılmaya devam ediyor".*

Resim 3. Safranbolu, Kıranköy, Zalifre Konak, niş içine gömülmüş pişmiş toprak küp ve diğer sıvı kapları (Durmuş Gür, 2024)

Çelik Palas Otel ile Zalifre Konak'ın birleştiği köşeye yakın konumdaki arsada zamanında şarap fabrikası bulunurken, günümüzde bu arsa otopark olarak kullanılmaktadır. Otopark ile Zalifre Konak'ın bahçesinde, yakın tarihe kadar toprağa gömülmüş şekilde pişmiş toprak büyük şarap kapları bulunmaktayken, bunların üzeri kapatılmıştır. Zalifre Konak'ın zemin katında sonradan düzenlenmiş ve işlevini yitirmiş yuvarlak kemerli bir niş içinde şarapbana bulunmaktadır. Bu şarapbananın içinde zemine gömülmüş bir tane pişmiş toprak kaplar yer alır (Resim 3).

Kıranköy ve Yazıköy'de Gayrimüslimlere ait birçok evin zemin katında şarapbana bulunmaktadır. Bu şarapbanalar çoğunlukla atıl durumda ya da sadece pekmez ve sirke yapımında kullanılmaktadır. Mevcut şarapbanaların da çoğunlukla hane sahipleri tarafından ne amaçla kullanıldığı bilinmemektedir (Resim 4).

Resim 4. Safranbolu, Yazıköy, Esmâ Yaman'ın Evi, ışık/şarapbana (Durmuş Gür ve Berivan Koçak, 2024)

Günümüzde Yazıköy'de altı tane evin altında şarapbana tespit edilmiştir. Ayrıca köyde birçok evin altında da ahşap ve pişmiş toprak fiçiler bulunmaktadır. Gayrimüslimler tarafından şarap ve sirke yapımında kullanılan ahşap fiçilerle pişmiş toprak kaplarla pithosların çoğu Yazıköy'de Ahmet Karakulluk'un evinin altında bulunmaktadır. Günümüzde ise sadece şarap yapımında kullanılmaktadır.

Kıranköy'de birçok evin zemin katında şarapbana bulunmaktadır. Bu şarapbanalardan on tanesi yerinde incelenmiştir. Tespit edilen örneklerden Ahmet Işık Evi, Ali Bürümcek Evi, Ceyda Hendem Evi, Erol Güney Evi, Muhsin Özduvan Evi, Sadık Akıncı Evi ve daha birçok evin zemin katında tespit edilen şarapbanalar

dışında yürütmekte olduğumuz araştırma projesi kapsamında tüm detaylarıyla bilim dünyasında tanıtılacaktır. Şarapbanaların yanında ise çoğunlukla ocak bulunmaktadır. 1923-1924 sonrasında ocaklar çoğunlukla kullanıma devam etmiş olmasına rağmen şarapbanaların değişime uğradığı görülmüştür. Gayrimüslimlere ait yapılardan bazılarında ise şarapbana ve ocakların restore edilmesi sonrasında günümüze kadar ulaştığı belirlenmiştir. Ocaklar ve şarapbanaların yan yana yer almaları, üzüm ve diğer meyvelerden elde edilen ürünlerin suları şarapbanalarda sıkıldıktan sonra posa ve meyve parçalarının ocaklardaki kazan ve kaplarda kaynatılmak suretiyle kullanılması aşamasında son derece önemlidir (Resim 5).

Resim 5. Safranbolu, Kıranköy, Erol Güney Evi'ndeki ışık/şarapbana ve ocak
(Esra Oğuzkağan Özkan, 2024)

2.3.Sarnıçlar

Osmanlı döneminde durağan su, temiz olmadığı gerekçesiyle akarsu ya da kentlere ulaştırılan içme suları kullanılmış, sarnıçlar terk edilmiştir. Sarnıç yerine depolar inşa edilmiş, fakat bunlardaki sular sadece bahçelerde sulama ihtiyacı için tercih edilmiştir. Osmanlı Dönemi'nde Gayrimüslimlerin evlerinin alt katları ve bahçelerine inşa ettikleri sarnıçlarda su biriktirerek sulamada kullandıkları bilinmektedir. Safranbolu'da Kıranköy'de bazı evlerin alt katları ile bahçelerinde bu sarnıçları yerinde görmek mümkündür.

Safranbolu Kıranköy'de 2024 yılı itibarıyla tarihi 18 yapıda sarnıç tespit edilmiştir. Bu sarnıçlar ya evlerin altında ya da bahçelerinde bulunmaktadır. Gülen Otel'in bahçesi, Yörüklünün Bahçesi, Emin Gökmen'in bahçesi, Türbelinin bahçesi, Araçlı Şaban'ın bahçesi, Çelik Palas Otel'in bahçesi, Ömer Ergin'in bahçesi, Sobacı Üzeyir'in bahçesi, Cinoğlu Otel'in altı, Giritli Evi'nin bahçesi, Ali Rıza'nın bahçesi, Tenekeci Ahmet'in bahçesi, Demir Kapılı Konak, Salih Türkorkmaz'ın evi, Ahmet Can'ın evi, Yılanlı Ev, Muhsin Bey Konağı ve Erciyes Konak Otel'in bahçesinde sarnıç bulunmaktadır. Tespit edilen sarnıçlar ya evlerin bahçesinde ya da altında yer almaktadır. Bunların dışında daha birçok evde de sarnıç bulunmaktadır. Bu sarnıçların çoğu işlev değişikliği nedeniyle kapatılmış ya da içleri doldurulmuştur. Sarnıçların tespit edildiği yapıların hepsi Kıranköy'de gayrimüslimler tarafından kullanılmıştır. Yapıların altında bulunan sarnıçlardan bazılarının su seviyelerinde zaman zaman değişim olmuştur. Muhsin Bey Konağı'nın altında bulunan uzunlamasına dikdörtgen planlı sarnıcın su seviyesi zamanla artış göstermiş, hatta 2000'lerin başında bahçeye taşığı ifade edilmiştir (Yağcı ve Değirmenciler, 2023: 4186) (Resim 6a-b).

Resim 6a-b. Safranbolu, Kıranköy, Muhsin Bey Konağı'nın altındaki sarnıç
(Yağcı ve Değirmenciler, 2023: 4186-4187)

Yaşar Fırtına Konağı ile Sarnıçlı Konak adlarıyla anılan yapıların altlarındaki sarnıçları görmek mümkündür. Sarnıçlı Konak adı, altındaki sarnıçtan almakta ve aynı zamanda sahipleri tarafından hazırlanan dekoratif su şöleniyle görenleri kendine hayran bırakmaktadır. Yaşar Fırtına Konağı'ndaki sarnıç ise toprakla doldurulduğu için incelenememiştir (Kılıç, 2018: 38, Şek. 4.14-15).

Tespit edilen sarnıçların çoğu dikdörtgen planlı ve beşik tonoz örtülüdür. Bir tarafından merdivenler yardımıyla ulaşılan sarnıçlar, yerel kireç taşı ve harç malzemelerden inşa edilmiş, sıvanarak boyanmadan bırakılmıştır. Bazı sarnıçların ise sıvanmadan bırakıldığı görülmektedir (Resim 7a-b).

Resim 7a-b. Safranbolu, Kıranköy, Sarnıçlı Konak, sarnıç (Niyazi Ünal, 2024)

2.4.Mahzenler

Yazıköy ve Kıranköy'de yaşayan Gayrimüslimler, bağcılığın gelişmesiyle elde ettikleri üzümlerden çeşitli mutfak ürünleri, sirke ve şarap yapmışlardır. Günümüze ulaşan evlerin alt katlarında yer alan şarap mahzenleri, işlikler/şarapbanalar, şirahaneler ve şaraplarla sirkelerin saklandığı fıçılar ile pişmiş toprak kaplar bunun göstergesidir (Kalyoncu, 2010: 43).

Mahzenler genellikle şarapların saklandığı ya da fazla eşyaların bekletildiği depolar olarak kullanılmıştır. Sivil yapıların zemin katları ve alt katlarına izin dahilinde girmek genellikle çok zordur. Bu nedenle Kıranköy'deki sadece birkaç yapının altındaki mahzen ve şaraphane incelenebilmiştir. Safranbolu'da 1645 tarihli Cinci Han'ın üst katında 37 oda, alt katında 26 oda, bir gözetleme kulesi, iki mahzen, bir han ağasının odası, bir ahır, tuvaletler, şadırvan ve mescit bulunmaktadır (Anonim, 2015: 89; Aydın ve Aygün, 2022: 96-97; Akmaydalı,

1991: 256). Buradaki mahzenin handaki ürünlerin depolanması için kullanıldığı belirlenmiştir. Bu gibi yapıların dışında, özellikle Kıranköy'deki Gayrimüslimlere ait evlerden bazılarında da mahzen bulunmaktadır. Safranbolu'daki Rum evlerinde zemin kat, Türk evlerinden farklı olarak küçülmüş; bu bölümler ise genellikle fırın, mahzen ve şaraphane olarak kullanılmıştır. Safranbolu'daki Türklere ait evlerde ocak, ısınma ve yemek pişirmede kullanılırken Gayrimüslimlere ait evlerde fırın yer alması belirgin farklılık olarak ifade edilmektedir. Gayrimüslimlere ait bu evlerde özellikle mayalı hamurların daha çok pişirildiği, hatta Aziz Stefanos Kilisesi'nin papazının Safranbolu Müftüsü'nü iftara davet ederek ikramlarda bulunduğu belirtilmiştir (Canbulat, 2023: 135). Rum evlerinin alt katlarında yer alan mahzenlerde genellikle şarap imal edilmiş ya da üretilen şaraplar saklanmıştır. Kıranköy'deki evlerin mahzenleri genellikle kalın duvar yapılarına sahiptir. Örtü sistemlerinde beşik tonoz ya da aynalı tonoz görülmektedir (Kılıç, 2018: 22, 37, Şekil 4.12-13). Yerel kireç taşı ve harç malzemeden inşa edilmiş olan mahzenlerden bazılarının duvarları sıvalı ve boyalı, diğerleri ise sıvanmadan bırakılmıştır.

Kıranköy'de Halil Demirel'in Evi'nin altında, Mavi Konak, Yılanlı Ev, Adalar Kafe, Hüseyin Özdemir Evi, Nazife Etişken Evi, Demirkapılı Konak ve Yorgancıoğlu Konak'ta mahzen yer almaktadır. Şarap üretiminin yapıldığı ve aynı zamanda şaraphane/şarap deposu olarak kullanılan mahzenlere genellikle Safranbolu'daki Rumlara ait büyük evlerde rastlanmaktadır (Kılıç, 2018: 37, 46, 49, 71, 76, 79, 88-91, Çizelge 4.6).

Gayrimüslimlerin yaşadığı Kıranköy'de bazı evlerin alt katlarında moloz taş, kesme taş ve harç malzemelerden inşa edilmiş kare ya da dikdörtgen mahzenler görülmektedir. Mübadele öncesinde hane sahipleri tarafından üretilen şarap, sirke ve kuru gıdaların uzun ömürlü olması için bekletildiği belirlenen mahzenler zamanla değiştirilmiş ya da yok olmuştur (Resim 8).

Resim 8. Safranbolu, Kıranköy, Mavi Konak'ın altındaki mahzen (Kılıç, 2018: 37, Şek. 4.13)

2.5. Değirmen Taşları ve Dibek Taşları

Safranbolu'da Gayrimüslimlerin ikamet ettikleri yerlerde birçok değirmen taşı ve dibek taşı tespit edilmiştir. Bunların üzerinde çoğunlukla inşa tarihi ya da kitabe mevcut değildir. Tespit edilen değirmen taşları üç boyut şeklinde tasnif edilmektedir. Bunlardan ilki çok büyük ve kalın değirmen taşlarıdır. Orta ve küçük değirmen taşları ise el gücü yardımıyla kullanılan değirmen taşlarıdır. Küçük dairesel değirmen taşları tek bir kişi tarafından kullanılırken, orta büyüklükteki taşlar en az iki kişi tarafından çevrilerek mısır ve buğday gibi ürünlerin öğütülmesi aşamasında kullanılmıştır. Kıranköy ve Yazıköy'de tespit edilen çok sayıda küçük el değirmen taşlarının Gayrimüslimlere ait hanelerde bulunduğu belirlenmiştir. Kıranköy'de Ali Bürümcek'e ait Gayrimüslim hanesinin zemin katındaki küçük el değirmeni buna örnektir.

Pavlos Pavlidis tarafından 1906 yılında yazılmış makalede, Safranbolu'daki Gayrimüslimlerin kış ayları gelmeden yaptıkları mutfak hazırlıklarını şöyle belirtmektedir;

"... Safranbolu'nun Ortodoks sakinleri çok basiretlidir, karıncalar gibi kışın ihtiyaç duydukları her şeyi yazın depolamışlardır. Öncelikle makarnayı hazırlıyorlar, yani hamuru kesip Ağustos ve Eylül aylarında

kurutuyorlar. Makarna denilen, boru şeklinde olmasa da solucan şeklinde olan ve genellikle seçilmiş buğdaydan yapılan lezzetli bir yiyecektir. Bu süre zarfında daha önce bahsedilen reçelli tatlıları, bulamaç, pestil vb. ürünleri de depoladıkları bilinir. Bunlara ek olarak un ve çeşitli aromatik baharatlardan kış sabahları içmek için tarhanalar yapılmıştır. Nişastadan yapılmış çeşitli bebek mamaları, meyveler, erikler, elmalar, patlıcanlar, fasulyeler vb. ürünleri hazırlayarak depolamaktadırlar. Ekim ve Eylül aylarında her ailenin, sosis, kıyma ve pastırma hazırlamak için en az bir düve kestikleri ifade edilmiştir. Ayrıca bulgur yani kuru, pişmiş ve öğütülmüş buğdayın yanı sıra bayramlarda ve özellikle Paskalya’da, etten sonra lezzetli keşkeklerin fırınlarda pişirilerek hazırlandığı ifade edilmiştir” (Τριανταφυλλίδης, 2022: 476).

Gayrimüslimlerin kış mutfak hazırlıkları sırasında makarna ve diğer yemeklerde kullanmak üzere bazı tarım ürünlerini dibek taşlarında dövdükleri ve bazılarını da değirmen taşlarıyla çekerek hazırlıklarını tamamladıkları belirlenmiştir.

Kıranköy’de günümüzde Ali Bürümcek’e ait Gayrimüslim evinin zemin katında sonradan değiştirilmiş bir şarapbananın yanında ise iki değirmen taşı ile bir dibek taşı bulunmaktadır. Hane sahibi tarafından evin eski sahiplerinden kaldığı belirtilen dibek taşının ağız bölümünde metal bir bilezik bulunur. Aynı zamanda aşağıdan yukarıya genişleyen şekilde tasarlanmış olan bu dibegin gövde bölümünde yatay şekilde tasarlanmış kazıma teknikli bordürün ucunda Latin haçı dikkatlerden kaçmamıştır (Resim 91-b).

Resim 9a-b. Safranbolu, Kıranköy, Ali Bürümcek Evi, haç tasvirli dibek taşı
(Esra Oğuzkağan Özkan, 2025)

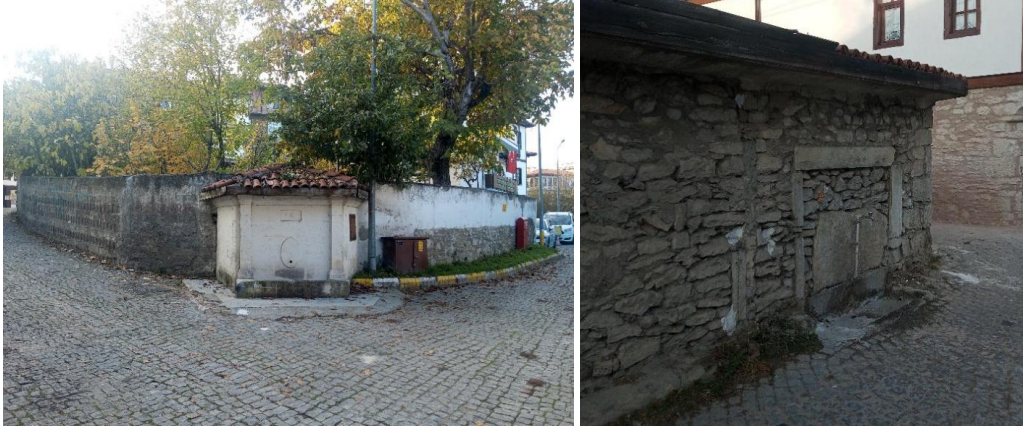
2.6.Çeşmeler

Safranbolu’da birçok çeşme bulunmaktadır. Büyük bölümü Eski Çarşı olarak adlandırılan semtte yer alan çeşmelerin dışında Kıranköy’de sokak başları ve aralarında çeşmeler yer almaktadır. Kesme taş, moloz taş ve harç malzemelerden inşa edilmiş olan çeşmeler genellikle sıvanmıştır. Çoğunlukla tek yüzölçümüne sahip çeşmelerden günümüzde kaynak suyu yerine terkos şebeke suyu akmaktadır.

1842 yılında İzzet Mehmet Paşa Vakfı mütevellisinden İstanbul’a yazılan arz-ı halde, Safranbolu’daki bazı cami ve su yollarının tamirine ihtiyaç duyulduğu, tamir maliyetinin tespiti için keşfine ve tamiratın yapılmasına izin verilmesi için talepte bulunulduğu belirtilmiştir (Karacakaya, Yücedağ ve Yılmaz, 2013: 115). Vakfın mütevellisine ait 1844 tarihli vesikadan, 1842 tarihli su yollarının tamir iznine dair talebin kabul edildiği, keşif ve maliyetinin belirlenerek tamire başlandığı, bu iş ve işlemin Mihal oğlu Yani adlı Rum bir ustaya yaptırıldığı anlaşılmaktadır. 1882 tarihli belgede; Taraklı-Borlu’da Sadrazam esbak merhum İzzet Mehmet Paşa’nın Safranbolu’da yaptırdığı çeşmeler ve su yollarının tamirinde günlük 15 akçe ile çalışan Mihal oğlu Yani vefat etmiş olup yerine Safranbolu halkından Rum milletinden Yani oğlu İstefan’ın geçmesine izin verilmesi istenilmiştir (Karacakaya, Yücedağ ve Yılmaz, 2013: 237). Bu durum, Safranbolu’daki çeşmelerin ve su yollarının Gayrimüslim ustalar tarafından gerçekleştirildiğini göstermektedir.

Safranbolu’daki Gayrimüslim taş ustaları ve inşaat ustalarının birçok yapı inşa ettikleri belirlenmiştir. Safranbolu’daki kilise, kemerli köprüler, bölgedeki su değirmenleri, çeşmeler ve bugün ayakta kalan her eski yapının Gayrimüslim taş ustaları tarafından inşa edildiği belirtilmektedir (Τριανταφυλλίδης, 2022: 475).

Kıranköylü Rum ustaların bölgedeki köprüleri inşa ettiğini belirten bilim insanları, Paşa Suyu olarak ifade edilen İncekaya Su Kemerî'nin Rum mimar Evdokimos ve Rum arkadaşları tarafından inşa edildiği belirtilmiştir (Kalyoncu, 2022: 372) (Resim 10a-b).

Resim 10a-b. Safranbolu, Kıranköy, Okul Sokak (sol) ve Baysal Sokak'taki (sağ) çeşmeler (2024)

2.7.Şarap ve Sirke Yapımında Kullanılan Pişmiş Toprak Kaplar ve Ahşap Fıçılar

Safranbolu Yazıköy'de Gayrimüslimler tarafından kullanılmış birçok pişmiş toprak pithos ve ahşap fıçı ele geçirilmiştir. 1923-1924 yıllarına kadar yöredeki Gayrimüslimler tarafından şarap ve sirkenin mayalanması için kullanılan bu fıçıların, 1924 sonrasında çoğunlukla boş kaldığı ya da farklı amaçlar doğrultusunda kullanıldığı belirlenmiştir. Pişmiş toprak kaplarla pithoslardan bazıları günümüzde, Ahmet Karakulluk tarafından evinin altındaki imalathanede üzüm, alıç ve elma sirkesi yapımında kullanılmaktadır. Yazıköy ve Safranbolu'da birçok evin bahçesinde, hatta Yazıköy'deki sokak başlarında serbest şekilde düzenlenmiş pişmiş toprak kaplarla bazı pithosların, içinin boş şekilde sergilendiği belirlenmiştir. Bunlardan bir tanesi ise günümüzde Yazıköy Kilisesi'nin (1853) batısında kırmızıya boyanmış şekildedir.

Resim 11a-b. Safranbolu, Yazıköy, Ahmet Karakulluk Evi, sirke ile şarap yapımında kullanılan ahşap fıçı ve pişmiş toprak kaplar (Durmuş Gür ve Berivan Koçak, 2024)

Safranbolu Kıranköy'de Çelik Palas Otel'in bahçesinde, pişmiş toprak pithoslardan bazılarını yerinde görmek mümkündür. Bunlar Yazıköy'den buraya taşınarak bahçede sergilenmeye başlanmıştır. Yazıköy'deki incelemelerimizde bazı evlerin altında ahşap fıçılar tespit edilmiştir. Çeşitli sayılardaki enli ağaç şeritlerinin dikey şekilde yerleştirilip, çevresine metal çemberler yerleştirilerek oluşturulmuş silindirik biçimindeki büyük kapların farklı dönemlerde onarım gördüğü, üzerlerinden bazı ahşap çıtaların ve metal çemberlerin ise

yenilendiği görülmektedir. Bu fiçılarda günümüzde sadece sirke yapılmaktadır. 30'dan fazla ahşap fiçının tespit edildiği Yazıköy'deki bu fiçıların çoğunlukla yöredeki Gayrimüslimler tarafından şarap ve sirke yapımıyla taşınmasında kullanıldığı ifade edilmektedir. Sirkeler ise çoğunlukla Safranbolu ve Yazıköy çevresindeki bahçelerden toplanan elmalar ve başta yetiştirilen üzümünden elde edilmiştir (Resim 11a-b, Resim 12).

Resim 12. Safranbolu, Yazıköy, Esmâ Yaman Evi, pişmiş toprak sirke küpü
(Durmuş Gür ve Nuray Türker, 2024)

2.8.Ocaklar ve Fırınlr

Kıranköy'deki Rum evleri Bağlar ve Çarşı'daki evlerden fiziki yapısıyla belirgin şekilde ayrılmaktadır. Kıranköy'deki evlerin alt katlarındaki imalathaneler ve ticaret yapıları buna örnektir. Kıranköy'deki evlerin altındaki dükkanlardan bazıları ise fırınlardır (Canbulat, 2023: 254). 1920'lerde Aziz Stefanos Kilisesi'nin çevresine kümelenmiş 30 civarındaki dükkandan birkaç tanesinin fırın olduğu bilim insanları tarafından ifade edilmektedir (Kalyoncu, 2022: 373). 1923 yılındaki sayımlara göre ise Safranbolu genelinde 1000 civarında dükkan bulunduğu ve bu dükkanlardan on beş kadarının ise fırın olduğu ifade belirtilmiştir (Anonim, 1924: 6). 1923-1924 yılında mübadele ile birlikte Safranbolu'dan Yunanistan'a göç edenlerden bazılarının gittikleri yerlerde çeşitli meslek dallarında çalıştıkları bu iş kolları arasında ise fırıncılığın önce olduğu ifade edilmiştir. Yunanistan'da Nea Sinopi'de Simos'un bakkalı, bakkalının önünde ise Timoleon Tzanidakis'in fırını buna örnektir. Fırınlarda daha önceden hamur elde yoğurulurken sonradan manuel yoğurma makineleriyle daha sonradan ise elektrikli yoğurma makineleriyle üretim yapılmıştır (Λυκούδης ve Τριανταφυλλίδης, 2014: 57). Mübadele öncesinde Safranbolu'daki fırınlarda, elde ve manuel olarak üretimlerin yapıldığı bilinmektedir.

Resim 13. Yunanistan, Nea İonia'da mübadiller tarafından işletilen fırınlr
(Λυκούδης ve Τριανταφυλλίδης, 2014: 58)

Safranbolu'dan Yunanistan'a göç edenlerin yerleştiği Nea Ionia'daki fırınlarda da ekmeklerin önce manuel sonradan ise elektrikli tekniklerde hazırlanıp pişirildiği tespit edilmiştir. Bu fırınlarda ahşap uzun sopalar kullanılarak ekmekler fırınlara yerleştirilmiş ve fırınlardan çıkartılmıştır. Kürek adı verilen bu uzun saplı ahşap aletler, günümüzdeki fırıncılar tarafından da kullanılmaktadır (Λυκούδης ve Τριανταφυλλίδης, 2014: 58). Safranbolu'da Gayrimüslimlere evlerin zemin katlarında çoğunlukla birer ocak ve fırın bulunmaktadır. Ocaklarla fırınlar çoğunlukla yan yana düzenlenmiş bazı yapılarda ise işlik/şarapbana, ocak ve fırınları bir arada görmekteyiz. Ocaklar ve fırınlar genellikle yarım daire kemerlere sahip, ocaklar ise fırınlardan daha büyük şekilde düzenlenmiştir. Tespit edilen fırınlardan bazılarının altında ateşin yandığı kare ya da dikdörtgen birimler (odunların bekletildiği alanlar) görülürken bazılarında sadece ekmeklerin pişirildiği ve ateşin bir arada yandığı bölümler dikkat çekmektedir. Ekmek, keşkek ve daha birçok yemeğin pişirildiği fırınların 1923-1924 yıllarına kadar Gayrimüslimler tarafından kullanıldığı, Nüfus Mübadelesi'nin ardından ise bu kullanımların çoğunlukla aynı amaç doğrultusunda devam ettirildiği belirlenmiştir.

Resim 14. Safranbolu, Kıranköy, Saffronia 1900 Otel, zemin kat, fırın (Durmuş Gür, 2024)

Resim 15. Safranbolu, Kıranköy, Erol Güney Evi, zemin kat, fırın (Durmuş Gür, 2024)

Resim 16. Safranbolu, Kıranköy, Erciyes Konak Otel, ocak, fırın ve işlik/şarapbana (Esra Oğuzkağan Özkan, 2024)

Safranbolu Kıranköy’de yaşayan Gayrimüslimlerin, yöredeki fırınlardan ekmek satın aldıkları bazılarının ise kendi ekmeklerini, evlerinin zemin katlarındaki fırınlarda pişirdikleri belirlenmiştir. Günümüzde ise Kıranköy’de Safranbolu simidi ve ekmeklerin pişirildiği birçok fırın bulunmaktadır. Fırınlara dışında evlerde de Gayrimüslimlerin ekmek pişirdikleri ve aynı zamanda çeşitli yüksek ısıda pişen yemeklerin de bu fırınlarda pişirildiği belirlenmiştir. Mübadele öncesinde özellikle Paskalya’da, etten sonra leziz keşkeklerin fırınlarda pişirilerek hazırlandığı bilinmektedir (Τριανταφυλλίδης, 2022: 476).

Evlerdeki fırınların çoğu günümüzde dekor amacıyla kullanılmakta ya da işlevini yitirmiş ve atıl durumdadır. Gayrimüslimlere ait evlerin zemin katlarında yer alan fırınların kapakları çoğunlukla mevcut değildir. Fırınlardan sadece Saffronia 1900 Otel’deki fırında aslına uygun şekilde yapılmış metal bir kapak yer almaktadır. Fırınlara içi tuğla, yerel kireç taşı ve harç malzemelerden inşa edilmiş ve yarım daire forma sahiptir. Erciyes Konak Otel örneğinde olduğu gibi bazı fırınların cepheleri sıvanarak yeniden düzenlenmiş, bazıları ise Kıranköy Erol Güney Evi, Saffronia 1900 Otel örneğinde olduğu gibi restore edilerek özgün dokusunda korunmuştur.

Fırınlara önlerinde çoğunlukla yuvarlak kemerli ya da basık yuvarlak kemerli niş içerisine yerleştirilmiş 30-40 cm derinliğinde setler bulunmaktadır. Bu setler, içeride pişirilen gıdaların alınması ya da içeriye yerleştirilmesi sürecinde ürünlerin bekletildiği ya da dinlendirildiği raflar olarak kullanılmaktadır. Çoğunlukla yarım daire kemerlere sahip fırınlardan bazılarının altında ateşlerin pişirildiği özel bölümler yer alırken bazı fırınlarda sadece ekmeklerin pişirildiği ve ateşlerin yandığı ortak bir alan bulunmaktadır. Bu fırınlarda gıdalar, bir tarafta bekletilen ateşin etkisiyle pişirilmektedir. Ayrıca et yemekleri ve keşkek gibi uzun süre pişirme işlemine tabi olan yemekleri pişirmek için yüksek ısı elde edilmek istenildiğinde ise fırınların ağız bölümlerine yerleştirilen büyük kapak taşlarının etrafı hamur ya da kerpiçlerle sıvanarak kapatılmıştır.

1923-1924 yıllarına kadar faal şekilde kullanılan fırınların sonrasındaki süreçte de aynı amaç doğrultusunda kullanıldığı belirlenmiştir. Ayrıca Yazıköy’de Gayrimüslimler tarafından uzun yıllar sirke ve şarap yapımında kullanılan pişmiş toprak küplerle pithosların mübadele sonrasında yarıdan kesilerek keşkek fırını ve ekmek fırınlarının yapımında kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu şekilde inşa edilmiş fırınların birçoğunda hala ekmek ve yemeklerin pişirildiği görülmektedir.

3.Sonuç

Safranbolu her geçen gün yeni bilgilere ev sahipliği yapmaktadır. 2020-2024 yılları arasında Safranbolu genelinde literatür araştırmaları, arşiv incelemeleri ve saha çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Araştırmalarımız neticesinde zengin bir üzüm üretim sahasına sahip olan Safranbolu’da 2000 yıllık bir şarap üretiminin olduğu tespit edilmiştir. Özellikle Kıranköy ve Yazıköy araştırmalarımızda çok sayıda pişmiş toprak küp, pithos ve ahşap fiçî belgelenmiştir. Pişmiş toprak küp ve pithosların birçoğu sirke yapımında kullanılırken geri kalanları dekor amaçlı ya da atıl şekilde kentin çeşitli yerlerinde sergilenmektedir. Ahşap fiçîlerin ise genellikle Yazıköy’deki sirke üreticileri tarafından kullanıldığı tespit edilmiştir. Sirkelerin olgunlaşması için depolanan ahşap fiçîlerin dışında taşımacılıkta kullanılan fiçîlerin diğerlerinden daha az litreye sahip olduğu ve genellikle küçük boyutlara sahip oldukları belirlenmiştir. Bunların birçoğu günümüzde Yazıköylüler tarafından atıl şekilde evlerin zemin katlarında bekletilmektedir. Bu fiçî, pişmiş toprak küp ve pithosların özellikle Yazıköy ile Kıranköy’de yoğunlaşması, bölgedeki Gayrimüslimlerin şarap ve sirke üretimiyle Türk Müslüman ailelerin sirke üretiminin çoğunluğuna işaret etmektedir. Sirke ve şarapların mayalanma süreci ve depolanması aşamasında özellikle şarapbanalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durum da beraberinde bizleri yöredeki evlerde yer alan şarapbanalarının araştırılmasına yöneltmiştir. Bu aşamada Yazıköy’de altı, Kıranköy’de ise on olmak üzere toplamda Gayrimüslimlere ait 16 evin zemin katında derin nişlerin içine yerleştirilmiş şarapbanaları tespit edilmiştir.

Elde edilen veriler, literatür çalışmaları, arşiv incelemeleri ve nicel araştırmalar sonucunda Safranbolu Kıranköy’de 1923-1924 yıllarına kadar üretim yapılan büyük bir şarap fabrikasının varlığına ulaşılmıştır. Atatürk Mahallesi’de, Çelik Palas Otel ve Zalifre Konak’ın arkasında, günümüzde otopark olarak kullanılan boş arazide uzun yıllar faaliyet gösteren bu fabrikanın mübadele sonrasında terk edilmiş, uzun yıllar boş kalmış ve 1935 yılında ise Osman Kirişçi tarafından restore edilerek Zafer Sineması adıyla hizmete açılmıştır. Zamanla yangın geçiren ve yıkılan fabrika günümüze ulaşmamıştır. Ünsal Tunçözgür ile gerçekleştirdiğimiz söyleşilerde, Gayrimüslim kadınların Zalifre Konak’ın bulunduğu Baysal Sokak’ta, fabrikanın karşısındaki bir

Rum evinin zemin katına toplanan üzümlerin sonradan yıkanarak bu şarap fabrikasında işleme alındığı belirlenmiştir. Zamanla değişime uğrayıp yıkılan fabrikada şarapların depolandığı pişmiş toprak küplerle pithoslar, günümüzde otopark olarak kullanılan alanın zemininde ağızları kapatılarak korunma altına alınmıştır.

Gayrimüslimlere ait evlerin alt katlarında yer alan şarap mahzenlerinin dışında genellikle mahzen ve sarnıç yer alması dikkat çekmektedir. Bu mahzenler, soğuk, kuru ve serin yapıları sebebiyle Gayrimüslimler tarafından depo/buzdolabı olarak kullanılmıştır. Genellikle uzunlamasına dikdörtgen planlı ve tonoz örtülü bu mahzenlerdeki nişler ya da zemine doğrudan yerleştirilmek suretiyle kuru gıda, bakliyat, sebze, meyve, sirke ve şarap gibi ürünlerin yerleştirilerek ihtiyaç dahilinde buradan alınıp kullanıldığı belirlenmiştir. Ayrıca Kıranköy'de Gayrimüslimlere ait evlerin bahçeleri ya da altlarında sarnıçlar bulunmaktadır. Bunlardan günümüzde sadece birkaç tanesi faal durumdadır. Sarnıçlı Konak olarak adlandırılan yapı bunlardan en bakımlı ve sağlam olanıdır. Bu sarnıçlar sadece Gayrimüslimlere ait evlerle ilişkilendirilmektedir. Çünkü Türkler, durağan ya da beklemiş bir suyun temiz olmadığı gerekçesiyle çeşmelerin kullanımına önem vermiştir. Sarnıçları ise çoğunlukla terk etmiştir.

Safranbolu'daki çeşmeler Doç. Dr. Esra Bölükbaşı Ertürk tarafından incelenmiş, üslup, ikonografi ve sanat tarihi açısından değerlendirilmiştir. Bunlardan bazıları Kıranköy'de bulunmaktadır. Araştırmalarımız kapsamında Kıranköy ve Yazıköy'de Gayrimüslimler tarafından inşa edilmiş birçok çeşme tespit edilmiştir. Bunlar genellikle sokak başlarında ya da meydanlarda bulunan, yerli halkın su ihtiyacını karşılamak için inşa edilmiş yapılarıdır. Kıranköy'de günümüzde Okul Sokak'ta yer alan hazneli ve tek cepheli sokak çeşmesiyle Baysal Sokak'ta bulunan duvara bağımlı tek cepheli sokak çeşmesi bunlara örnektir. Arşiv belgelerinden de anlaşılacağı gibi Safranbolu'daki birçok çeşmenin Gayrimüslim taş ustaları tarafından inşa edildiği ve onarıldığı ifade edilebilir.

1923-1924 yıllarında Gayrimüslimlerin Yunanistan'a göç etmeleri üzerine Safranbolu'da Hristiyanlara ait dini sembol içeren bazı tasvirlerin zamanla yok olduğu (kasıtlı ya da istenilmeden) bilinmektedir. Haç tasvirleri, zamanla yok olan sembolik tasvirlerin başında gelmektedir. 1872 yılında ikinci defa inşa edilen Kıranköy'deki Aziz Stefanos Kilisesi'nin pencere korkuluklarındaki Latin haçlarının tahrip edilmesi buna örnektir. Haç tasvirli örneklerin çok az bulunduğu Kıranköy'de, Ali Bürümcek'e ait evin zemin katında tahrip edilmiş bir şarapbananın üzerinde özgün bir dibek taşı bulunmaktadır. Dibek taşının gövdesinde kazıma teknikli bir Latin haçının yer alması, Gayrimüslimlere ait olduğunu göstermesi açısından son derece önemlidir.

Kısaca özetlemek gerekirse, yukarıda tespit edilen mimari yapılara ait bölümler ve diğer parçalar, Gayrimüslimlerin uzun yıllar Safranbolu'da yaşam sürdürdüklerini göstermektedir. Rum taş ustaları tarafından inşa edilen yapılar dışında su yolları, çeşmeler, sarnıçlar, şarapbanalar ve bazı değirmen taşlarıyla dibek taşlarının bulunduğunu ifade etmek mümkündür. Kıranköy ve Yazıköy'deki Gayrimüslimlere ait evlerin zemin katlarındaki işlikler/şarapbanalar bireysel şarap üretimlerini gösterirken, bu evlerin küçük birer imalathaneye dönüştürüldüğünü kanıtlamaktadır. Ayrıca, şu an günümüzde adı bile anılmayan şarap fabrikasının 1923-1924 yıllarına kadar hizmet vermesi, Safranbolu'da önemli bir bağcılık faaliyetinin varlığına işaret etmektedir. Günümüzde bireysel anlamda sürdürülen şarap üretimi ise sadece yedi dekarlık bir arazide yetiştirilen şaraplık üzümlerden elde edilmektedir (*resmi olarak şarap üretim izni bulunmamakta, sadece kendisi için üretim gerçekleştirmekte*). Mübadele sonrasında gelişen bu durum kültürel ve dini yapılaşmanın mübadele sonrasında Safranbolu'nun yapısını büyük ölçüde değiştirdiğini göstermektedir.

Kaynaklar

- Ainsworth, W. F. (1842). *Travels and Researches in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea, and Armenia*. London: John W. Parker, West Strand.
- Akmaydalı, H. (1991). Zonguldak Safranbolu Vakıf Eserler ve Cinci Hanı. *Vakıf Haftası Dergisi*, 8. 255-279.
- Anonim. (1924). *Zaferanbolu [Safranbolu] Ahvâl-i İktisâdiye ve Mevkiiyyesini ve Tüccârânın Esâmîsini Hâvî Risâledir*. İstanbul: Kanâat Matbaası Yayınları.
- Anonim. (2015). *81 İlde Kültür ve Şehir Karabük*. İstanbul: Acar Basım ve Cilt Sanayi.
- Aydın, F. ve Aygün, T. (2022). Safranbolu'nun Turizm Coğrafyası. *International Paris Conference on Social Sciences - VII July 6-7, 2022 / Paris, France / Proceedings Book*. 88-112.
- Bölükbaşı-Ertürk, E. ve Arslan, B. (2019). Safranbolu'da Sinemanın Gelişim Süreci: Özer Sineması. *History Studies*, 11(5), 1539-1554.

- Canbulat, İ. (2023). *Safranbolu Sofrası Bir Tarih ve Etnografya Çalışması*. İstanbul: Oğlak Yayıncılık ve Reklamcılık Ltd. Şti.
- Cuinet, V. (1890-1895). *La Turquie d'Asie: Géographie Administrative, Statis-que Descriptive et Raisonnée de Chaque Province de l'Asie Mineure*, Vol. 1-4. Paris: Ernest Leroux.
- Gür, D. ve Soykan, A.N. (2015). Safranbolu, Hagios Stephanos Manastırı (Kilise, Metropolithane, İnas Mektebi, İskalion Mektebi). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(3), İstanbul, 552-584.
- Kalyoncu, H. (2010). *Tarih İçinde Safranbolu*. İstanbul: Özlem Matbaacılık ve Reklamcılık.
- Kalyoncu, H. (2022). Safranbolu'nun Demografik Yapısı, Karamanlı Hristiyan Ortodoks Türkler ve Mübadele. *Safranbolu Çarşı'sı* (Edit.: İbrahim Canbulat). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. 358-379.
- Karacakaya, R., Yücedağ, İ. ve Yılmaz, N. (2013). *Arşiv Belgelerinde Karabük*. İstanbul: Seçil Ofset Yayınları.
- Kılıç, H. S. (2018). *Safranbolu Kıranköy Bölgesindeki Eski Rum Evlerinin Zorunlu Göç Sonrası Mekansal Değişiminin İrdelenmesi*, Karabük Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karabük.
- Kuş, A. ve Ulukavak, K. (2015). *Safranbolu Korumada 40. Yıl (1975-2015) 40 Söyleşi (1975 Öncesi ve Sonrası)*. İstanbul: Göksu Ofset Matbaacılık.
- Λυκούδης, Γ. ve Τριανταφυλλίδης, Π. (2014). *ΑΠΟ ΤΗ ΣΑΦΡΑΜΠΟΛΗ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ ΣΤΗ ΣΑΦΡΑΜΠΟΛΗ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΙΩΝΙΑΣ*. Greece: Νέα Ιωνία.
- Soykan, A.N. ve Gür, D. (2015). Safranbolu Yazıköy Kilise (Mimari Süsleme Liturjik Elemanlar) Karabük Üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi, Özel Sayı I, Karabük, 103-129.
- Soykan, A.N. ve Gür, D. (2022). Safranbolu Rumlarının mimari eserleri. Ankara: Nobel akademik yayıncılık.
- Τριανταφυλλίδης, Π. (2022). Σαφραμπολή, Πατρίδα Αλησμονητή. 1922-2022 100 Χρόνια από την Μικρασιατική Καταστροφή Ο τραγικός ξεριζωμός των Χριστιανικών Πληθυσμών της Ανατολής Οι διαδρομές σωτηρίας προς την Ελλάδα. Νέα Ιωνία. 473-480.
- Türker, N. ve Gür, D. (2024). Roma Dönemi'nden Günümüze Safranbolu ve Çevresinde Bağcılık, Üzüm ve Şarap Üretimi. *Karadeniz Araştırmaları*. XXI(83), 737-762.
- Ulukavak, K. (2007). *Bir Safranbolulunun Penceresinden Safranbolu (Gözlemler – Derlemeler – Denemeler)*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Yağcı, O. Z. ve Değirmenciler, T. (2023). Önemini Yitirmiş Yapıların Mimarlık Turizmi Bağlamında Değerlendirilmesi: Safranbolu Örneği. *International Academic Social Resources Journal*, 8(55), 4184-4199.
- Yıldırım, F. (2021). Mühimme Defterleri'ne Göre Osmanlı Devleti'nde Şarap. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31(1), 495-514.
- Yücer, H. M. (Edit) (2014). *Safranbolu'da Kültür ve Medeniyet İzleri Araştırması*. İstanbul: Seçil Ofset.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;
☒ Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.
 2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.
 3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.
 4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.
-